

УДК 340.111.5:349.4(477.83/.86)"15-1772"

**ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН
У ГАЛИЧИНІ В СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
(НАПРИКІНЦІ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТОЛІТЬ)**

О. Лесик

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: sssjani4ka@gmail.com*

Висвітлено особливості становлення правового регулювання земельних відносин у Галичині в складі Австрійської імперії (наприкінці XVIII – початку XIX століть). Зазначено, що австрійські реформи у сфері сільського господарства і земельних правовідносин наприкінці XVIII – початку XIX століть гарантували селянське землеволодіння і захистили його від посягань поміщиків. Вони чітко окреслили межі селянського господарства, самої селянської громади та визначили їх місце у структурі та функціонуванні держави аж до середини XIX століття. Чергові зміни у правовому регулюванні аграрних відносин у Галичині відбулися після революції “весни народів”. У березні 1848 року в Австрійській імперії розпочалася революція, учасники якої домагалися проголошення громадянських прав і свобод, ліквідації пережитків ще епохи Середньовіччя. Під впливом народних вимог і політичної кон’юнктури імператор Фердинанд I пішов на поступки і 25 квітня 1848 року підписав першу конституцію для всієї імперії. Конституція залишала монархічно-конституційні порядки, однак впроваджувала обмежені демократичні права і свободи громадян, декларуючи розподіл влади на три гілки – виконавчу, законодавчу і судову. В умовах революції та підписання першої австрійської конституції 1848 року у Галичині активізувалися селянські рухи, представники яких з-поміж іншого порушували питання регулювання земельних відносин.

Ключові слова: правове регулювання, земельні правовідносини, земельна реформа, Галичина, Австрійська імперія.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2020.70.101>

У сучасних умовах відбувається активний пошук ефективного вирішення правових проблем земельної реформи в Україні. Велику увагу дослідників дедалі більше привертає історичний досвід становлення і розвитку земельного законодавства. Адже на попередніх етапах історичного розвитку робили неодноразові спроби вирішити подібні сучасним проблеми створення ефективного земельного законодавства. Тому аналіз історичного досвіду правового регулювання земельних відносин дає змогу використати позитивний історичний правовий досвід, спираючись на який сучасні державотворці можуть створити в Україні оптимальну модель законодавчого регулювання земельних правовідносин з урахуванням помилок і досягнень, які мали місце у минулому.

Цікавим, корисним і важливим у цьому контексті видається вивчення історичного досвіду правового регулювання земельних відносин в Україні. Малодослідженими в історико-правовій літературі є періоди правового регулювання земельних відносин у Галичині в складі Австрії і Австро-Угорщини (1772–1918 років) та Західній Україні у складі Польщі (1921–1939 років). Вважаємо, насамперед важли-

во висвітлити історичний досвід правового регулювання земельних відносин у Галичині в складі Австрійської імперії (наприкінці XVIII – початку XIX століть). Запропоноване історико-правове дослідження, зокрема, дасть можливість суб'єктам нормотворчої діяльності незалежної України уникнути багатьох прогалин та колізій при створенні багатогранного механізму правового регулювання такої складної і специфічної сфери, як сучасні земельні відносини. Водночас вивчення цієї малодослідженої теми сприятиме поглибленню існуючих загальних оцінок і характеристик державних утворень, оскільки сутність кожної держави досить яскраво виявляється саме крізь призму вирішення земельного питання. Актуальність теми посилюється також і тим, що подібних комплексних досліджень у сучасній історико-правовій науці досі не проведено.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей становлення правового регулювання земельних відносин у Галичині в складі Австрійської імперії (наприкінці XVIII – початку XIX століть), виявленні й узагальненні актуального для сучасної нормотворчої і правозастосовної практики історичного досвіду.

Правові основи регулювання земельних відносин в Австрії (з 1867 року – Австро-Угорщини) закладалися упродовж тривалого часу на основі звичаєвого та кодифікованого цивільного права з урахуванням досвіду окремих європейських країн (Франція, Англія, Німецькі держави). Своєрідний юридичний еkleктизм був покликаний сповна врахувати суспільні, втім це часто приводило до появи в австрійському законодавстві певних суперечностей і колізій. Недарма авторитетний український правознавець Станіслав Дністрянський (1870–1935), не без подиву, констатував: “Грунтове право австрійське... належить до найбільш спірних в науці й практиці австрійського приватного права. Самі основні проблеми правового обороту ґрунтами є так непевні, теорія та практика в самих основах так хитка, що справді мусимо дивуватися, як було можливо в такій правній непевності видержати більше одного століття” [3, с. 204].

Приєднана внаслідок першого поділу Речі Посполитої 1772 року до монархії Габсбургів Галичина була аграрним краєм із достатньо низькою культурою рільництва та цілим комплексом нерозв'язаних проблем у сфері аграрних правовідносин [21, с. 104]. І хоча приєднаний коронний край – створене австрійцями Королівство Галичини і Володимирії (*Königreich Galizien und Lodomerien*) – територіально був найбільшим у межах імперії Габсбургів (загальна площа становила більше 83 тис. км² з населенням 2,5 млн чол.), його економічна вага в державі була незначною. В економічній системі імперії, Галичину розглядали як потенційного постачальника хліба для всієї держави [12, с. 241].

Перші кроки австрійської влади в Галичині у сфері сільського господарства можна назвати наведенням елементарного порядку з метою впровадження ефективнішого господарювання. Значно складнішою виявилася ситуація з врегулюванням земельних правовідносин у Галичині, де спостерігалось значне аграрне перенаселення – помітно більше від інших регіонів тогочасної Європи [24, с. 363]. Губернатор Королівства Галичини і Володимирії А. Перген подав у липні 1773 року імператриці Марії Терезії детальний звіт про економіку краю, звертаючи увагу на систему поміщицького шляхетського землеволодіння. Особливість ситуації полягала в тому, що селяни, не володіли землею фактично, а “сиділи” на ній (*possesio*) [5, с. 53–59]. Він відзначав “пан садив селян на землю, давав їм худобу, реманент, ліс на хату; в разі потреби навіть сам будував хату, пересаджував його з одної землі на іншу, або забирав у свій фільварок згідно своєї необмеженої волі” [2, с. 302]. Звіт зображав селян виконавцями волі пана, які механічно виконували

покладені на них обов'язки. Як зауважив професор Францішек Буяк, мешканці Галичини надто мало розумілися на сільському господарстві, не кажучи вже про право, яким регулювалися земельні відносини [17, с. 509]. Існуюча ситуація здебільшого задовольняла польську шляхту, якій належала більшість земель, тож ініціатив реформування аграрної сфери від неї було годі чекати.

У галицькому селі панувала панщинна система, а в більшості панських маєтків кількість днів відробітку панщини на тиждень сягала до п'яти днів на тиждень. Панщина у державних маєтках (78 днів) була меншою, ніж у приватних (133 дні) [16, с. 107]. Своім імператорським патентом Марія Терезія обмежила панщину у неділю і свята. Панщина, як правило, була звичайна, дарова і допоміжна – шарварки, допомоги, на гвалт. Крім інвентарних повинностей, селяни були змушені виконувати різноманітні роботи для двору. Відтак, у 1774 році було заборонено поміщикам вимагати від підданих більше, ніж те, що було визначено в інвентарях. Окрім того, було заборонено змушувати селян відпрацьовувати панщину в неділі і свята, купувати сіль, пиво, горілку та інші продукти за встановленими при панському дворі цінами [23, с. 569].

З метою впорядкувати земельні відносини у Галичині одним із першочергових завдань залишалось визначення чітких розмірів оподаткування й обмеження залежності селян від власників. Радикальні зміни у цьому напрямку зробив наступний імператор – Йосиф II (1780–1790). Якщо, за визначенням українського дослідника Іллі Витановича, “патенти Марії Терезії були ще обережні, не раз дуже загальні й неясні та не зрушували підданських прав у самих основах” [1, с. 40], то ініціативи Йосифа II мали далекосяжні наслідки і для сільського господарства, і для долі галицьких селян.

Імператор Йосиф II наважився на скасування кріпосного права (*Leibeigenschaft*), як це зробили раніше деякі німецькі князі. Відбувся світоглядний і правовий злам у ставленні до селянства, спричинений ідеологією Просвітництва [9, с. 268]. Імператорськими патентами 1781–1782 років Йосиф II оголосив звільнення селян від особистої залежності від поміщиків (кріпосного права) і чітко визначив розмір панщини (до тридцяти днів на рік). Кріпосних селян у Галичині налічувалося до 2 млн, або 72 % від загальної кількості усіх селян [4, с. 704]. Землевласникові заборонялося вимагати від селянина більше трьох днів панщини на тиждень або ж виконувати додаткові повинності на користь пана. Патент надавав селянинові право обробляти свій наділ, збувати плоди свого виробництва (без колишньої регламентації, кому саме), а також деякі особисті свободи, як, наприклад, право звертатися зі скаргою на свого пана до суду [13, с. 5].

Австрійський імператор також видав патент, який передбачав механізм правового врегулювання суперечок між землевласниками і їхніми підданими. За документом першою інстанцією для розгляду скарг підданих визнавали панську домінію. Незадоволений результатом оскарження, селянин володів правом звертатися до окружної влади, до губернатора і навіть у віденську придворну канцелярію [26, с. 5]. І лише після того, 5 квітня 1782 року Йосиф II оприлюднив патент, яким скасовувалася особиста кріпосна залежність селян у Галичині і надавав їм базові громадянські права [27, с. 55].

На взірць чеських і австрійських земель у Галичині встановлювалося помірне підданство. Це, на думку авторитетного українського правознавця, професора Бориса Тищика, було “розумним спадковим підданством”, котре давало селянам особисту свободу і право вільного пересування у певних межах [11, с. 80]. Селянин за цим патентом отримав право одружуватися без дозволу пана, залишити помістя

пана й оселитися, де захоче, або знайти нову службу. Навчатися ремесла можна було також без окремої грамоти на звільнення. В юридичних тонкощах патенту селянин не міг зорієнтуватися, проте добре усвідомлював, що він тепер не панський, а цісарський підданий, а його повинності впливають з користування надільною землею [2, с. 302].

Упродовж 1785–1788 років в Австрії складався перший загальний земельний перепис – поземельний кадастр¹, відомий як Йосифінська метрика (за іменем імператора Йосифа II) [28, с. 43]. Запровадження такого кадастру визначалося потребою в отриманні відомостей про землю як джерело багатства й оподаткування. Австрійський кадастр був детальним переписом й оцінкою наявних земель. У результаті обміру складався протокол земельних вимірів, де зазначалися земельні ділянки із вказанням їхнього номера, розміру (у сажнях), площі і дохідності [10, с. 336].

Важливим у плані реформування земельних відносин у Галичині був “Урбаріальний патент”, виданий 10 лютого 1789 року імператором Йосифом II. Усі селянські повинності належало встановлювати пропорційно до кількості земель, що перебували у користуванні. Розміри всіх державних, панщинних, чиншових та інших повинностей не могли перевершувати 30 % загального доходу від селянської землі; державний податок – 12,2 % від загальної суми селянських доходів, а урбаріальні повинності – 17,8 %. Селянину таким способом на власні потреби залишалося 70 % доходів [7, с. 384].

Після скасування кріпосної залежності селян у Галичині та кадастрової реформи було ухвалено низку інших розпоряджень і патентів, що регулювали сферу земельних відносин. Нововведення стосувалися відповідальності панів за обмеження та порушення прав селян, додаткових повинностей, врегулювання панщини у непогодні дні [29, с. 115] (ситуація, коли селянин міг відпрацювати дні панщини у полі в погодні дні замість непогодних). Влада скасувала патримоніальне судівництво панів щодо селян і впровадила посади спеціальних суддів – юстиціаріїв, які мали займатися судовими справами селян. Однак і надалі поміщики оплачували їхню діяльність і ті виступали фактично їхніми уповноваженими [30, с. 4].

Для Галичини 16 червня 1786 року було затвердження “Роботпатент”², що підтверджував попередні розпорядження у сфері земельних відносин, будучи своєрідним кодексом аграрних відносин для Королівства Галичини і Володимирії (складався з 84-х статей). Документ чітко розмежовував підданські і двірські землі. Було визначено правову межу між землями – панською (домініальною, табулярною) і селянською (рустикальною), утворюючи тим непорушний рустикальний земельний фонд, з якого в майбутньому не можна було передавати землю до фільваркових ґрунтів. Селяни вважали рустикальні землі своїми – колись відібраними у них панами і поверненими їм цісарем. Усі землі, що станом на 1 листопада 1786 року перебували в користуванні селян, оголошувалися навечно рустикальними. Додатковими розпорядженнями власникам заборонялося використовувати рустикальні землі для своїх потреб і замінити їх на інші землі. Селяни отримали право успадкування ґрунтів. Після смерті господаря пан мав передати земельну ділянку одному зі синів покійного. Однак селянин не міг оброблювану ним землю продати,

¹ Термін “кадастр” походить від латинських слів “caput” – “податковий предмет, голова” та “capetastrum” – “опис податкових предметів”. Спочатку під кадастром розуміли книгу, яка містила відомості про предмет оподаткування, згодом – точний облік земель і їхня оцінка як об’єкт господарювання й оподаткування.

² Роботпатент (Robot-Patent), де Robot – популярна назва панщини німецькою мовою.

заставити чи дарувати. Та попри все, цим документом були закладені основи сталого селянського землекористування [18, с. 61]. “Роботпатент” задумувався як тимчасове розпорядження, проте через відкладення земельної реформи його положення діяли аж до середини XIX століття [6, с. 113–119].

“Роботпатент” встановлював максимальний розмір панщини для селян – три дні. Тривалість робочого дня від 1 квітня до 30 вересня не могла перевищувати 12 годин, з перервою на 2 години на відпочинок, а з 1 жовтня до 31 березня – 8 годин з перервою на 1 годину. Виняток становила жнивна пора, коли робочий день поміщикам дозволялося збільшувати на 2 години. Для підданих, які до публікації “Роботпатенту” відпрацьовували менше 3-х днів панщини, зберігалися старі норми. Патент регламентував тяглі та піші повинності різних категорій селян. Регламентований робочий день вважався одиницею повинності [2, с. 137].

Імператорський патент 1786 року, який до середини XIX століття був головною правовою підставою господарських відносин селян з двором, кодифікував і доповнив попередні постанови стосовно повинностей. Було ліквідовано низку данин: комірне, куничне, десятину від овочів і тютюну, данину для урядників. Найважливіша постанова стосувалася тижневих днів панщини, яку обмежено трьома днями тяглої панщини для кметів (заможних селян) і 12 днів піших у рік для халупників і комірників. Встановлено тривалість робочого дня 12 годин влітку і 8 годин узимку [15, с. 52].

Галицька шляхта не надто прихильно поставилася до реформ освіченого абсолютизму, вважаючи, що пропонувані зміни порушують її закріплені права власності. Проте рустикальна земля не стала незалежним від панів володінням селян, залишаючись частиною панського маєтку. Право повної власності на маєток, у склад якого входила рустикальна земля як складова його частина (так це тлумачили і віденські юристи), австрійськими імператорськими актами не порушувалося. Власник мав право продавати, заставляти й обтяжувати боргами увесь маєток, включаючи повинності, прикріплені до селянських земель. Єдине обмеження прав земельних власників полягало в тому, що на них покладався обов’язок оберігати в непорушності матеріальні умови існування селянства [31, с. 82–83].

Скасування особистої залежності селян можна трактувати як початок “нової ери” аграрних правовідносин у селі, а відносини між паном і селянином як добровільні приватно-правові зв’язки, з яких виникли підданські зв’язки – *Untertansverband (nexussubditelae)* [25, с. 555]. Ліквідуючи кріпосну залежність, реформи залишили недоторканим прикріплення селян до землі. Селянин переставав бути підданим пана, але залишався підданим маєтку (*Gutsuntertan*). Такий стан справ зберігався аж до середини XIX століття. Австрійський правознавець Моріц Дрдацький скептично відзначав, що суть відносин між земельними власниками і підданими не так змінилася, як була модифікована [20, с. 275].

У 1817 році австрійський уряд ухвалив рішення про тимчасове використання йосифінського земельного кадастру. Щоправда, до нього було внесено зміни, які відбулися у власності, площах і дохідності за період з 1788 року. Цей кадастр отримав назву провізорного францисканського кадастру (його також називають “постійним”) [10, с. 14]. Назву постійного кадастру отримав через те, що передбачалося встановити тверду оцінку землі і вона не мала змінюватися. Проте вже у другій половині XIX століття (а саме 1868 року) дані кадастру застаріли і до нього довелося вносити зміни. Передусім це стосувалося нових способів отримання планово-картографічних матеріалів, проведення ґрунтових обстежень. Нерідко виникали ситуації, коли реальне розташування ґрунтів не відповідало позначкам на

кадастрових картах [8, с. 153]. Францисканська метрика стала другим поземельним кадастром Галичини, складеним упродовж 1819–1820 років [19, с. 128–129].

Австрійський кадастр проводили за системою парцел. За окрему парцелу вважалася частина ґрунту (ділянка), розмежована парифікатом (*paryfikat*) – рови, дороги та інше або ж окреслена загородою – плотами чи парканами. Нерухомість становила окремих предмет володіння. Оподаткуванню підлягали усі земельні ділянки, придатні до рільництва, як і будинки, розміщені на них. Ґрунти поділялися на ріллю, луки, городи, винниці, пасовиська, полонини, ліси, болота, озера, стави, а також парифікати. Ґрунтовий податок стягували з чистого доходу. Від нього були звільнені: 1) неврожайні поверхні парцел; 2) болота, озера, стави (на яких не велося жодне господарство); 3) громадські дороги, стежки, вулиці, церковні площі, канали, водо тяги, ріки і потоки; 4) громадські цвинтарі; 5) подвір'я та господарські обійстя [22, с. 159–162].

У 1828 році в Галичині запроваджено новий земельний кадастр під назвою “дефінітум”, який діяв аж до початку Другої світової війни. Оцінку землі проводили за 15 років за чистим доходом. Виділяли п'ять класів ґрунтів, рілля належала до трьох класів – третього, четвертого і п'ятого [10, с. 14]. Назагал, основні складники нового земельного кадастру були аналогічними до тих, що містилися у Йосифінській і Францисканській метриках.

Крім того, за Франца I (1792–1835) розглядали питання переходу селян: якщо за Йосифа II це питання трактували, як проблему права селян, то на той час, радше як обмеження цього права. Без спеціального листа свого пана селянин не міг перейти до іншого пана. Тож дещо обмежене австрійське законодавство періоду Франца I санкціонувало дії шляхетства, спрямовані на збереження його суспільно-політичного становища [14, с. 26]. Відповідно, це вело до збільшення розмірів домінальних земель і селянської панщини, а також до обмеження прав і свобод простого галицького селянина. Щоправда, коли представники шляхти надміру вдавалися до визиску селян, центральна влада реагувала законодавчо, стримуючи сваволлю панів, коли справа торкалася долі рустикальних земель.

Отже, австрійські реформи у сфері сільського господарства і земельних правовідносин наприкінці XVIII – початку XIX століть гарантували селянське землеволодіння і захистили його від посягань поміщиків. Вони чітко окреслили межі селянського господарства, самої селянської громади та визначили їх місце у структурі та функціонуванні держави аж до середини XIX століття. Чергові зміни у правовому регулюванні аграрних відносин у Галичині відбулися після революції “весни народів”. У березні 1848 року в Австрійській імперії розпочалася революція, учасники якої домагалися проголошення громадянських прав і свобод, ліквідації пережитків ще епохи Середньовіччя. Під впливом народних вимог і політичної кон'юнктури імператор Фердинанд I пішов на поступки і 25 квітня 1848 року підписав першу конституцію для всієї імперії. Конституція залишала монархічно-конституційні порядки, однак впроваджувала обмежені демократичні права і свободи громадян, декларуючи розподіл влади на три гілки – виконавчу, законодавчу і судову. В умовах революції і підписання першої австрійської конституції 1848 року у Галичині активізувалися селянські рухи, представники яких з-поміж іншого порушували питання регулювання земельних відносин.

Список використаних джерел

1. *Витанович І.* Селянська доля від часів Хмельниччини до 1848 р. Історія українського селянства. Частина II. Львів: Накладом “Самоосвіти”, 1936. С. 30.

2. *Герасименко М.* Аграрні відносини в Галичині в період кризи панщинного господарства. Київ: Видавництво Академії Наук Української РСР, 1959. С. 135.
3. *Дністрянський С.* Річеве право. Прага: Український університет, 1923. С. 155.
4. Історія держави і права України: підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцева та ін.: за ред. В. Д. Гончаренка. Харків: Право, 2013. С. 260.
5. *Мельничук Н.* Передумови земельних реформ в Австрійській монархії за Марії Терезії та Йосифа II та їх поширення у Галичині // Часопис Київського університету права. 2015. №1. С. 54.
6. *Настасяк І.* Причини, перебіг та значення селянської реформи в Галичині (1772–1789 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2004. Вип. 40. С. 115.
7. *Никифорак М.* Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918). Чернівці: Рута, 2004. С. 71.
8. Т. Ст. Въ справъ спростованя книгъ грунтовыхъ // Часопись правнича. Львовъ. 1890. Рочникъ II. Чис. 10. С. 153.
9. *Тейлор А.* Габсбурзька монархія 1809–1918 / пер. з англ. Львів: ВНТЛ–Класика, 2002. С. 19.
10. Теоретичні основи державного земельного кадастру: навчальний посібник / за ред. М. Ступеня. Львів: Новий Світ–2000, 2003. С. 13.
11. *Тищик Б.* Історія держави та права Австрії та Австро-Угорщини (X ст.–1918 р.): навч. посібник. Львів: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2003. С. 42.
12. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 146 (Галицьке Намісництво), оп. 1, спр. 5 (Меморіал губернатора про політичне і соціально-економічне становище Галичини в час її приєднання до Австрійської імперії), арк. 78–81.
13. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 765 (Колекція А. О. Петрушевича), оп. 1, спр. 55 (Розпорядження губернатора Йозефа Брігідо про права та зменшення повинностей підданих в Галичині), арк. 1–3.
14. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 749 (Екзистування з імператором Францом I, Надвірною канцелярією та ін. про проекти економічного і політичного піднесення Галичини), арк. 8–12.
15. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 166, оп. 1, спр. 5649 (Положення про стягнення плати за складання і внесення актів в табулярні книги та видачу табулярних приписів), арк. 10–14.
16. *Brawer A.* Galizien. Wie es an Österreich kam. Eine historisch-statistische studie über die inneren Verhältnisse des Landes in Jahre 1772. Leipzig; Wien, 1910. S. 54–55.
17. *Bujak F.* Galicya. T. II. Lwów–Warszawa: Księgarnia pod Firmą E. Wende i Spółka, 1910. S. 13.
18. *Bujak F.* Rozwójgospodarczy Galicyi (1772–1914). Lwów: Nakł. Księgarni polskiej Połonieckiego, 1917. S. 14.
19. *Cyrkularz.* Że podatek gruntowy, relucyali werunkowa i dodatek woyskowy za rok 1818 płacony bydéma // Kontynuacya wyroków rozkazów powszechnych w Galicyi i Lodomeryi Królestwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1816 wypadłych. Leopoli: Typis Josephi Piller, 1817. S. 128–129.
20. *Drdacki M.* Die Frohnpatente Galiziens. Wien: Sollinger, 1838. S. 81.
21. *Kalinka W.* Galicja i Kraków pod panowaniem austriackim. Paryż: Komisja Księg. Polsk., 1853. S. 17.
22. Patent którym zaprowadzasię słuszni wu życiu swoim mocny systemat podatku gruntowy // Kontynuacya wyroków rozkazów powszechnych w Galicyi i Lodomeryi Królestwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1816 wypadłych. Leopoli: Typis Josephi Piller, 1817. S. 159–162.
23. *Rutkowski J.* Historia gospodarcza Polski (do 1864 r.). Warszawa: Książka i Wiedza, 1953. S. 290.

24. *Styś W.* Rozdrobnienie gruntów chłopskich w byłym zaborze austriackim od roku 1787 do 1931. Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Lwów, 1934. T. 15. Z. 1. Lwów, 1938. S. 311.
25. *Świętochowski A.* Historia chłopów polskich / Aleksander Świętochowski. – Poznań: Wydwo polskie Wegnera [Б.р.в.]. S. 12.
26. Uniwersał. Uciśnienia poddaństwa okreslaicy 5 stycznia 1781 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum.* Leopoli: Typis Viduae Josephae Piller, 1781. S. 5.
27. Uniwersał. Względem zniesienia niewolniczego poddaństwa, 5 kwietnia 1782 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1782 emanatorum.* Leopoli: Typis Viduae Josephae Piller, 1782. S. 55.
28. Uniwersał. Porządek podług którego grunta przez geometrów maja bydź w mierzone, 23 lutego 1784 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum.* Leopoli: Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 43.
29. Uniwersał. Pańszczyzna w niepogodny dzień iak ma bydź poddanym poczytana, 21 maja 1784 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum.* Leopoli: Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 115.
30. Uniwersał. Zwierchności w uciemieniu poddanych za officialistów swoich odpowiedziec maja, 5 stycznia 1784 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum.* Leopoli: Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 4.
31. Uniwersał. Przedaż dóbr lub odmiana possessorów i dziedziców nie odmienia powinności ani prawo poddanych, 8 kwietnia 1784 // *Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum.* Leopoli: Typis Viduae Josephae Piller, 1784. S. 82–83.

References

1. Vytanovych, I. (1936). *Selyanska dolya vid chasiv Hmelnychchyny do 1848 r. Istoriya ukrayynskogo selyanstva.* Chastyna II. Lviv: Nakladom "Samoosvity".
2. Gerasymenko, M. (1959). *Agrarni vidnosyny v Galychyni v period kryzypanshhynnoho gospodarstva.* Kyiv: Vydavnyctvo Akademiyi Nauk Ukrayinskoyi RSR.
3. Dnistrianskyj, S. (1923). *Richeve pravo.* Praga: Ukrayinskyj universytet.
4. Goncharenko, V. D. (Ed.). (2013). *Istoriya derzhavy i prava Ukrayiny: pidruchnyk.* Harkiv: Pravo.
5. Melnychuk, N. (2015). *Peredumovy zemelnyx reform v Avstrijskij monarxiyi za Mariyi Terezii ta Josyfa II ta ih poshyrennya u Galychyni. Chasopys Kyivskogo universytetu prava, 1, 54.*
6. Nastasyak, I. (2004). *Prychyny, perebig ta znachennya selyanskoyi reformy v Galychyni (1772–1789 rr.).* *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya yurydychna, 40, 115.*
7. Nykyforak, M. (2004). *Bukovyna v derzhavno-pravovij systemi Avstriyi (1774–1918).* Chernivci: Ruta.
8. T. St. *V sprav sprostovanya knygy gruntov.* (1890). Chasopys pravnychyha. Lviv.
9. Tejlor, A. (2002). *Gabsburzka monarxiya 1809–1918* (Translate from Eng.). Lviv: VNTL–Klasyka.
10. Stupenya, M. (Ed.). (2003). *Teoretychni osnovy derzhavnogo zemelnogo kadastru: Navchalnyj posibnyk.* Lviv: Novyy Svit-2000.
11. Tyshhyk, B. (2003). *Istoriya derzhavy ta prava Avstriyi ta Avstro-Ugorshhyny (X st.–1918 r.): navch. posibnyk.* Lviv: Vy'd-vo LNU imeni Ivana Franka.
12. *Memorial gubernatora pro politychne i socialno-ekonomichne stanovyshhe Galychyny v chas yii pryednannya do Avstrijskoyi imperiyi.* Centralnyj derzhavnyj istorychnyj arxiv Ukrayiny u m. Lvovi, f. 146 (Galyczke Namisnyctvo), op. 1, spr. 5, ark. 78–81.

13. *Rozporyadzhennya gubernatora Jozefa Brigido pro prava ta zmeshennya povynnostej piddanyx v Galychyni*. Centralnyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy u m. Lvovi, f. 765 (Kolekciya A. O. Petrushevycha), op. 1, spr. 55, ark. 1–3.
14. *Lystuvannya z imperatorom Franczom I, Nadvirnoyu kancelyariyeyu ta in. pro proekty ekonomichnogo i politychnogo pidnesennya Galychyny*. Centralnyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy u m. Lvovi, f. 146, op. 7, spr. 749, ark. 8–12.
15. *Polozhennya pro styagnennya platy za skladannya i vnesennya aktiv v tabulyarni knygy ta vydachu tabulyarnyx pryypysiv*. Centralnyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy u m. Lvovi, f. 166, op. 1, spr. 5649, ark. 10–14.
16. Brawer, A. (1910). *Galizien. Wie es an Österreich kam. Eine historisch-statistische studie über die inneren Verhältnisse des Landes in Jahre 1772*. Leipzig; Wien.
17. Bujak, F. (1910). *Galicya*. T. II. Lviv–Warszawa: Księgarnia pod Firma E. Wende i Spolka, 1910. – S. 13.
18. Bujak, F. (1917). *Rozwojgospodarczy Galicyi (1772–1914)*. Lviv: Nakl. Księgarni poskiej Polonieckiego.
19. Typis Josephi Piller. (1817). *Cyrkularz. Ze podatek gruntowy, reluicyali werunkowa i dodatek woyskowy za rok 1818 placony bydca. Kontynuacya wyrokow rozkazow powszechnych w Galicyi i Lodomeryi Krolestwach od dnia 1 stycznia az do konca grudnia roku 1816 wypadlych*. Leopoli.
20. Drdacki, M. (1838). *Die Frohnpatente Galiziens*. Wien: Sollinger.
21. Kalinka, W. (1853). *Galicya i Krakow pod panowaniem austriackim*. Paryz: Komisja Ksieg. Polsk.
22. Typis Josephi Piller. (1817). *Patent którym zaprowadzacie sluszny wu zyciu swoim mocny systemat podatku gruntowy. Kontynuacya wyrokow rozkazow powszechnych w Galicyi i Lodomeryi Krolestwach od dnia 1 stycznia az do konca grudnia roku 1816 wypadlych*. Leopoli.
23. Rutkowski, J. (1953). *Historia gospodarcza Polski (do 1864 r.)*. Warszawa: Książka i Wiedza.
24. Stys, W. (1938). *Rozdrobnienie gruntow chlopskich w bylym zaborze austriackim od roku 1787 do 1931*. Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Lviv.
25. Swietochowski, A. *Historia chlopow polskich*. Aleksander Świętochowski. Poznan: Wyd-wo polskie Wegnera [B.r.v.].
26. Typis Viduae Josephae Piller. (1781). *Uniwersal. Ucisnienia poddanstwa okreslaicy 5 stycznia 1781. Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1781 emanatorum*. Leopoli.
27. Typis Viduae Josephae Piller. (1782). *Uniwersal. Wzgiędem zniesienia niewolniczego poddanstwa, 5 kwietnia 1782. Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1782 emanatorum*. Leopoli.
28. Typis Viduae Josephae Piller. (1784). *Uniwersal. Porzadek podlug ktorego grunta przez geometrow maja bydz wimierzone, 23 lutego 1784. Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum*. Leopoli.
29. Typis Viduae Josephae Piller. (1784). *Uniwersal. Panszczyzna w niepogodny dzien iak ma bydz poddanym poczytana, 21 maia 1784. Continuatio edictorum et mandatorum universalium ad 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum*. Leopoli.
30. Typis Viduae Josephae Piller. (1784). *Uniwersal. Zwierchnosci w uciemienieniu poddanych za officialistow swoich odpowiedziec maja, 5 stycznia 1784. Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum*. Leopoli.
31. Typis Viduae Josephae Piller. (1784). *Uniwersal. Przedaz dobr lub odmiana possessorow i dziedzicow nie odmienia powinnosci ani prawo poddanych, 8 kwietnia 1784. Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1784 emanatorum*. Leopoli.

**THE PECULIARITIES OF FORMATION
OF LEGAL REGULATION OF LAND RELATIONS
IN GALICIA AS A PART OF THE AUSTRIAN EMPIRE
(AT THE END OF XVIII – THE BEGINNING OF XIX CENTURIES)**

O. Lesyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: sssjani4ka@gmail.com*

The article highlights the peculiarities of the legal regulation formation of land relations in Galicia as part of the Austrian Empire (late XVIII – early XIX centuries). It is argued that the legal framework for the regulation of land relations in Austria (since 1867 – Austria-Hungary) was laid for a long time on the basis of customary and codified civil law, taking into account the experience of individual European countries (France, England, German states). A kind of legal eclecticism was designed to take full account of public, but this often led to the emergence of certain contradictions and conflicts in Austrian law. It is described that Galicia, annexed to the Habsburg monarchy as a result of the first partition of the Rzeczpospolita in 1772, was an agrarian region with a rather low crop culture and a whole set of unresolved problems in the field of agrarian relations. And although the annexed crown land – the Austrian-created Kingdom of Galicia and Lodomeria (Königreich Galizien und Lodomerien) – was territorially the largest within the Habsburg Empire (total area was more than 83 thousand km² with a population of 2.5 million people), its economic weight in the state was insignificant. In the economic system of the empire, Galicia was seen as a potential supplier of bread for the whole state. It is shown that the first steps of the Austrian authorities in Galicia in the field of agriculture can be called the introduction of basic order in order to implement more efficient management. The situation with the settlement of land relations in Galicia turned out to be much more complicated, where there was a significant agrarian overpopulation – significantly more than in other regions of Europe at that time.

It is found that between 1785 and 1788 the first general land census was compiled in Austria – the land cadastre, known as the Josephine Metric (named after Emperor Joseph II). The introduction of such a cadastre was determined by the need to obtain information about land as a source of wealth and taxation. The Austrian cadastre was a detailed census and assessment of available land. As a result of the measurement, a protocol of land measurements was drawn up, where land plots were indicated with the establishment of their number, size (in yards), area and yield. Important in terms of reforming land relations in Galicia was the "Urban Patent", issued on February 10, 1789 by Emperor Joseph II. All peasant duties were to be set in proportion to the amount of land in use.

It is established that after the abolition of the serfdom of peasants in Galicia and cadastral reform, a number of other orders and patents were adopted, which regulated the sphere of land relations. The innovations concerned the responsibility of lords for restricting and violating the rights of peasants, additional duties, settlement of serfdom on bad days (a situation when a peasant could work serfdom days in the field on rainy days instead of bad weather). The authorities abolished the patrimonial judging of the lords against the peasants and introduced the positions of special judges – justices, who were to deal with the court cases of the peasants. However, the landlords continued to pay for their activities and they acted as their de facto proxies.

It is noted that the Austrian reforms in the field of agriculture and land relations in the late XVIII – early XIX centuries guaranteed peasant land ownership and protected it from encroachment by landlords. They clearly outlined the framework of the peasant economy, the

peasant community itself and defined their place in the structure and functioning of the state until the mid-nineteenth century. Another change in the legal regulation of agrarian relations in Galicia took place after the "Spring of Nations" revolution. In March 1848, a revolution began in the Austrian Empire, the participants of which sought the proclamation of civil rights and freedoms, the elimination of the remnants of the Middle Ages. Influenced by popular demands and the political situation, Emperor Ferdinand I made concessions and on April 25, 1848, signed the first constitution for the whole empire. The constitution retained the monarchical-constitutional order, but introduced limited democratic rights and freedoms of citizens, declaring the division of power into three branches – executive, legislative and judicial. Under the conditions of the revolution and the signing of the first Austrian constitution in 1848, peasant movements intensified in Galicia, whose representatives, among other things, raised the issue of regulating land relations.

Keywords: legal regulation, land legal relations, land reform, Galicia, Austrian Empire.

*Стаття: надійшла до редакції 21.05.2020
прийнята до друку 12.06.2020*